

СУСПІЛЬНІ НАУКИ ТА ФІЛОЛОГІЯ

УДК 783:37

**Феномен духовного гімну України:
Історія – сучасність – виховний аспект**

**Г. Д. Василюк,
Л. А. Пузовикова,**
викладачі зарубіжної літератури,
спеціалісти вищої категорії
(Житомирський агротехнічний коледж)

*У статті розглянуто історію створення та сучасну значимість Духовного гімну України
«Боже великий, єдиний».*

Ключові слова: *пісня-молитва, духовний гімн, М. Лисенко, О. Кониський, синхронна молитва,
масове виконання, національний рекорд, духовне єднання.*

Постановка проблеми

Проблема базових історичних та культурних цінностей, які об'єднують людей, перетворюють народ на націю, а відтак мають бути збережені та з любов'ю передані прийдешнім поколінням, актуальна завжди. Справжній патріотизм передбачає знання багатой духовної культури свого народу, а знаковими символами його є воля, правда, віра, працьовита вдача, чутлива до краси душа. Сто тридцять п'ять років минуло з часу написання та першого виконання пісні-молитви «Боже великий, єдиний», а вона продовжує духовно єднати мільйони українців на їх землі та за кордоном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Про вплив духовної музики на формування особистості писали Д. Антонович, І. Крип'якевич, С. Миропольський, Д. Розумовський, В. Шацька, О. Вишневецький та інші. Розвиток хорової музики досліджували Б. Кудрик, З. Лисько, С. Людкевич, В. Барвінський, М. Волошин. До цих проблем звертається низка сучасних провідних науковців: Ю. Ясиновський, Л. Кияновська, Ю. Медведик, І. Бермес, В. Сивохін (зб. наукових статей: «Гуманізм і духовність у контексті культури», «Духовний світ бароко»; журнали «Українська культура», «Музичний вісник», «Українська музика» тощо). Безпосередньо історію написання пісні-молитви «Боже великий, єдиний» досліджував львівський професор Іван Кирчів. У ракурсі висвітлення творчості Миколи Лисенка про неї писали В. Кузик, М. Юрченко, Р. Скорульська в 90-х роках ХХ століття.

Формулювання цілей статті

Метою статті є висвітлення значимості та історії створення хорового твору Миколи Лисенка «Боже великий, єдиний» як духовного гімну України, що дає

можливість кожному проїнятися рідним словом, долучитися до багатої скарбниці невичерпного джерела талантів нашої країни.

Виклад основного матеріалу дослідження

Щось величне й урочисте сповнює душу людини, віруюча вона чи ні, коли лунає «Боже великий, єдиний» – твір, що поряд із Державним Гімном України «Ще не вмерла Україна» є національним Духовним гімном нашої держави. Пісня ця, здолавши довгий історичний шлях, стала символом духовно-патріотичних почуттів, й у ці складні для нашої держави часи її слова так само актуальні.

Автором тексту твору є Олександр Кониський (1836-1900) – український перекладач, письменник, видавець, лексикограф, журналіст, педагог, громадський діяч ліберального напрямку, автор першої ґрунтовної біографії поета Т. Шевченка.

Створення гімну «Молитва за Україну» (офіційна назва даного твору) припадає на період плідної праці О. Кониського над дослідженням життя та творчості Т. Шевченка. Олександр Якович, працюючи над створенням читанки для галицьких народних шкіл, пише текст «Дитячого гімну».

Ініціаторами створення «Молитви» стали члени Львівського студентського братства. 1884 р. письменнику довелося виступати в Львові перед молоддю, серед присутніх був і студент духовної семінарії Богдан Кирчів. Згодом семінаристами було вирішено видати збірку народних та авторських пісень. Отож, 26 січня 1885 р. Б. Кирчів написав листа О. Кониському з проханням надіслати до збірника власні твори та композиції М. Лисенка (1842-1912). Цей лист став історичним поштовхом до об'єднання творчого потенціалу М. Лисенка і О. Кониського [4, с.12]. Вже 26 березня 1885 року О. Кониський повідомив Б. Кирчіва: «На сей раз маю до Вас ось яку просьбу, я написав «Молитву» руських дітей, а М.Лисенко завів її на ноти і придбав дуже хорошу музику, котра дуже усім сподобалась. На лихо, у нас не можна її надрукувати, а, на нашу думку, варто було б той гімн розповсюдити і в селах, і в школах Галичини. Тим-то я післав «Молитву» з нотами до високоповажного Володимира Шухевича, просячи його поради, як би то надрукувати, щоби «Молитва» була надрукована ще в Маї. Хотів би знати думку Шухевича, Вахнянина та інших композиторів, жду Вашої відповіді. Ваш щирий Перебендя» (літературний псевдонім О. Коницького) [4, с.12].

Відповідаючи, В. Шухевич писав: «Твір прекрасний, але для дітей трудний. Я і Вахнянин пробували вчити зі своїми учнями, але трудно» (твір помітно відрізнявся від традиційних куплетних пісень для дітей) [4, с.12]. Він просив передати М.Лисенку, щоб композитор зробив полегшений варіант твору. Проте композитор не зважив на «регіональні побажання». Згодом у листі 29 травня 1885 р. В. Шухевич зазначає, що «Молитву» передав для літографа, скоро буде готова» [4, с.12].

Отож, дослідники вважають, що єдиний лисенківський релігійний твір на авторський текст написаний у лютому-березні 1885 р. у Києві. Надрукований у Львові «Академічним братством» у серії «Бібліотека музикальна» як «Молитва дітей руських» влітку 1885. На титулці першодруку зазначено:

«Молитва. Гімн на жіночі голоси. Слова О. Я. Кониського, музика Миколи Лисенка. – Львів, 1885, Лит[ографія] П. Прищляка, 4 с.» (партитура, окремо партії сопрано й альтів) [2]. Тоді ж «Молитва» набула широкої популярності в Галичині й поза нею.

Від початку пісня називалася «Боже великий, єдиний» і мала примітку композитора «Дитячий гімн», що призначався для дітей українських шкіл Галичини, Буковини та Закарпаття; згодом з'явилася назва «Молитва за Україну». У передмові до видання твору авторами було зазначено: «Вкласти ... хотіли передусім в «неложній» (тобто правдиві) уста дітей, від яких Всевишній найскоріше міг почути це благання». Водночас, покладений на музику Миколою Лисенком, твір лунав на релігійних святах у церквах Галичини, хоча й не належав до канонізованих релігійних текстів [3].

Звернення віруючих до Бога – основа жанру молитви, в якому написано твір. Головна ідея канонізованого тексту звернення полягає, насамперед, у возвеличенні сили Бога та вірі людей у його допомогу. Тому провідною темою твору є молитовне прохання вберегти Україну, піклуватися і дбати про неї, дати їй народу щасливу долю.

«Молитва за Україну» – один із шести творів духовної музики Миколи Лисенка. У ній поєднані ніжно-ліричне та піднесено-величне звучання; розвиток образу простежується від молитовно-ліричного до енергійно-рішучого. Текст і музика зливаються воедино, створивши органічну цілісність. У вірші автор використав різноманітні художні засоби, а саме: звертання («Боже...»); метафори («Боже, освіти, просвіти, зрости, храни, зверни, дай»); епітети («чиста любов» та ін.); повтори («Боже, дай ... многая ... волю», «світло...», «Україну...»); риторичні оклики («Ти на люд наш зверни!», «Дай доброго світла!», «І многая, многая літа!»). Музика «Молитви» сповнена прозорих гармоній, виразного мелодизму, відтіненого терцево-секстовими «вторами», чіткого драматизму, спрямування до піднесеної кульмінації.

З моменту створення текст Духовного гімну України неодноразово редагувався. Так, Кирило Стеценко пропонує варіант «... нашу Вкраїну храни...», а Олександр Кошиць – «... нам Україну храни...».

По смерті авторів (О. Кониський помер у 1900 році, а М. Лисенко – у 1912) з'являються нові хорові аранжування твору. У виданні «Микола Лисенко. Релігійні твори» Мстислава Юрченка подано три найвідоміші варіанти твору: аранжування для мішаного хору В. Матюка (1907 р.), К. Стеценка та О. Кошиця (1910-ті). Саме останній набув найбільшого поширення в Україні та став широко відомим в українській діаспорі Європи і Америки [3; 7].

Вперше духовний гімн прозвучав у Тернополі 1 серпня 1885 року на літературно-мистецькому вечорі, присвяченому пам'яті відомого українського письменника та історика Миколи Костомарова. У 90-х роках гімн був уже надзвичайно популярний у Галичині та на Буковині.

У 1903-му, коли М. Лисенко перебував у Львові, його твір лунав на багатьох концертах. Пісня зазнала певного переакцентування: написана для дітей, після

зміни окремих слів вона набула загальнонародного звучання. Виконувалась у школах, на церковних святах, світських концертах як духовний гімн – спочатку в західноукраїнських землях, а протягом 1917-1920 років – і в Наддніпрянській Україні [2, с.13].

Твір увійшов у виконавчу практику численних українських хорів як «Молитва за Україну». Символічного значення «Молитва» набула в добу творення української державності 1917-20 рр. Пісня згуртовувала та об'єднувала людей, що слухали її у виконанні багатотисячних хорів під орудою К. Стеценка на київській площі Б. Хмельницького, під час національно-патріотичного мітингу 20 грудня 1917 р. на Софійському майдані в Києві, в час проголошення Акту Злуки УНР та ЗУНР 22 січня 1919 року [3].

Від кінця 1922 р., після утвердження радянської влади в Україні, –більшовицький тоталітаризм наклав табу на твір. Ця пісня більш як півстоліття була забороненою, не виконувалась на концертах, не звучала на радіо, не увійшла до жодного з видань творів М. В. Лисенка, була вилучена зі списку творів композитора й духовного життя народу.

Тільки за роки незалежності України твір зазвучав з новою силою. Починаючи з 1990-х «Молитва» знов активно увійшла до репертуарів українських хороших колективів, програм концертів і патріотичних зібрань.

«Молитва за Україну» М. Лисенка міститься в компакт-диску «Головні пісні та мелодії України», що був випущений 2010 року за сприяння Фонду Миколи Томенка «Справедлива країна» та Національної радіокомпанії України та безкоштовно переданий усім освітньо-виховним закладам України [1].

Існує традиція співати «Молитву за Україну» після церковної відправи в Українській Автокефальній Православній Церкві, парафіях Православної Церкви України та Української Греко-Католицької Церкви.

Цікавим є той факт, що Архиєрейський собор УПЦ КП від 21 жовтня 2010 року в пункті 5 ухвалив рішення змінити та доповнити текст «Молитви за Україну». В ньому йдеться: «Враховуючи традицію виконання «Молитви за Україну» (текст О. Кониського, музика М. Лисенка) у храмах після богослужіння та вважаючи слушним зауваження, що у існуючих варіантах тексту цього твору відсутнє жодне згадування Святої Трійці, Її Божественних Осіб чи Господа нашого Ісуса Христа, що не характерне для православних молитов, звернених до Бога, замінити під час виконання у храмах УПЦ Київського Патріархату «Молитви за Україну» слова «Світлом науки і знання...» на слова «Світлом Христової правди...». У такому варіанті «Молитва за Україну» вже багато років виконується у деяких київських храмах і цілком сприйнята віруючим народом». Нині твір офіційно визнано духовним гімном України на рівні з Державним Гімном [3].

22 серпня 2014 року духовний гімн України був виконаний чоловічим хором Свято-Покровського собору м. Запоріжжя в козацькій церкві на честь Покрови Пресвятої Богородиці на острові Хортиця під час молебну до Дня незалежності

України. 24 серпня 2016 р. у Херсоні на площі Свободи на святкуванні Дня Незалежності України юні бандуристи встановили національний рекорд, під час якого 132 дитини-бандуристи, учасники дитячого фестивалю бандуристів «Таврійські зустрічі», виконали просто неба духовний Гімн Миколи Лисенка «Молитва за Україну» [3], а 18 жовтня 2017 року біля північного корпусу ХНУ ім. В. Н. Каразіна твір одночасно виконали 4624 людини (студенти, викладачі, ліцеїсти), що було зафіксовано представниками Національного реєстру рекордів України.

Лунала мелодія і в приміщенні Софіївського собору Києва у виконанні українського бандуриста Ярослава Джуся.

Визначною подією стала Всесвітня синхронна молитва «Боже великий, єдиний» (2018 р.). Здавалося, що спів огорнув усю земну кулю. Професійні та аматорські колективи, церковні хори, студентські самодіяльні колективи в Україні та за кордоном (Австралія, Бельгія, Данія, Греція, Велика Британія, США, Аргентина) об'єдналися в тисячоголосому виконанні гімну-молитви.

Дивовижно, але пісня не старіє, а набуває в наш час нового колоритного звучання. Аріна Домські – єдина виконавиця в Україні, яка працює в жанрі classical crossover (поєднує класичну музику з іншими музичними стилями), співає й пише музику кількома мовами, до Дня Незалежності України представила нову версію відомого твору Миколи Лисенка «Молитва за Україну», яку присвятила всім українцям.

Михайло Хома (Дзідзьо) також записав духовний гімн України «Боже великий, єдиний, нам Україну храни». Основною локацією обрали Софійський собор у Києві. Диригувала Оксана Линів. Вона є головною диригенткою Оперного театру міста Грац (Австрія), арт-директоркою Молодіжного симфонічного оркестру України/УсОУ, засновницею та арт-директоркою Міжнародного фестивалю LvivMozArt. Це було велично-неповторне виконання, що сповнює душу безмежною любов'ю до святої землі нашої, прохання дати їй те, що давно заслужила в невимовно важкі часи непростой своєї історії: миру, волі, долі й щастя! «Молитва за Україну» – це неземна надпотужна сила, яка допоможе усім українцям перейти ці непрості часи, що зараз випали на долю України й всього світу», – зазначають автори відео.

Нотний уривок з композиції «Молитва за Україну» зображено на аверсі ювілейної монети номіналом 2 гривні, що була випущена Національним Банком України в 2002 році до 160-річчя з дня народження М. Лисенка. На реверсі зображено портрет композитора [6]. Рукопис «Молитви» зберігається в Музеї видатних діячів української культури (архів М. Лисенка, Нла – 82) [3].

Висновки з дослідження й перспективи

Духовна музика має величезну виховну сутність, яка полягає в єдності морально-патріотичного змісту й емоційної мелодики, сприяє моральному, естетичному й патріотичному вихованню молоді, має позитивний вплив на особистість людини, її психофізіологічну, емоційну, інтелектуальну сферу.

«Боже великий, єдиний, нам Україну храни» – це дійсно українська національна молитва, духовний і церковний гімн України, одна з тих духовно-патріотичних

пісень, що служили й служать високій меті національного відродження народу. Пісня широко znana в усіх країнах, де проживають українці, та духовно єднає їх із батьківщиною. Ця композиція покликана умирити наші душі в такі неспокойні часи. Але пісня, що встановила національний рекорд наймасовішого виконання (2017, Харків), ще потребує сучасного детального аналізу для пояснення феномену її тривалої популярності та гіпнотичного впливу на свідомість. Наукових досліджень про соціопедагогічний феномен цієї пісні, про її вплив на формування особистості, особливо молоді, недостатньо. В цьому перспектива подальших культурних, літературних та педагогічних пошуків і досліджень.

Список використаних джерел:

Головні пісні та мелодії України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://tomenko.ua/aktsiji/holovni-pisni-ta-melodiji-ukrajiny>

Кирило Стеценко: «Добрий вечір тобі» – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://komiretz.com/kyrylo-stetsenko/>.

Кузик В. Молитва «Боже великий, єдиний». – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://composer.ucoz.ua/publ/istorija/bozhe_velikij_edinij/18-1-0-233.

Молитва за Україну. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bogoslav.kharkov.ua/news/822>

«Молитва» О. Кониського. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dovidka.biz.ua/molitva-o-koniskogo-analiz/>

Юбилейные монеты из недрагоценных металлов. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vechi.com.ua/av/moneti.php/ukraina-ubileiny-nedragocenny/2-grivni-2002-nikolai-lisenko>

Юрченко М. С. Лисенко та його релігійні твори // Микола Лисенко. Релігійні твори для мішаного хору. К.: Відродження, 1993.

This article represents the history of creation and modern value of the Spiritual hymn of Ukraine

«God is great, sole».

Key words: *song-supplication, spiritual hymn, M. Lysenko, O. Konysky, amateur team, synchronous prayer, mass performance, national record, spiritual unity.*